

<https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-06>
УДК 330.87 : 311

Галина Миколаївна Юрчик

кандидат економічних наук, доцент
Національний університет водного господарства та природокористування,
вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна
g.m.urchik@nuwm.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1013-6940>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИМІРУ БІДНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЯК ІНДИКАТОРА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Загострення соціально-економічних викликів обумовлює необхідність оцінювання ефективності соціальної політики, одним із індикаторів якої є рівень бідності. Це актуалізує доцільність порівняння існуючих методологічних підходів до виміру бідності, обґрунтування їх об'єктивності та доцільності застосування для оцінювання ефективності національної соціальної політики. За результатами дослідження виявлено багатогранність існуючих підходів до визначення поняття «бідності», що поєднує в собі економічні, соціальні та політичні аспекти; узагальнено існуючі підходи та критерії до визначення бідності населення. У роботі конкретизовано методологічні особливості оцінювання масштабів бідності в рамках об'єктивного підходу за: 1) монетарними критеріями (абсолютна та відносна межі бідності, інші монетарні межі відповідно до методики Світового банку та ЄС), 2) немонетарною межею бідності (базується на виявленні множини дериваційних позбавлень). Авторська позиція полягає в тому, що оцінювання масштабів бідності варто здійснювати також в рамках суб'єктивного підходу, що передбачає самоідентифікацію та самооцінювання власного рівня життя (за результатами опитування).

У роботі проведено аналітичне дослідження тенденцій та масштабів бідності за усіма методологічними підходами та критеріями до її визначення. Новизна даного дослідження полягає у виявленні тенденцій та загального рівня ефективності національної соціальної політики за показниками усіма показниками бідності. За результатами порівняльного аналізу показників бідності у роботі обґрунтована авторська позиція щодо об'єктивності відображення ними рівня ефективності національної політики, конкретизовано переваги, недоліки, доцільність та застереження щодо застосування існуючих методологічних підходів до визначення бідності для оцінювання ефективності соціальної політики.

Ключові слова: **бідність, межа бідності, соціальна політика, ефективність соціальної політики, рівень бідності, соціальне виключення, депривація.**

JEL Classification: I3; I32; I39.

Як цитувати: Юрчик, Г. М. (2021). Теоретико-методологічні аспекти виміру бідності населення як індикатора ефективності соціальної політики. *Соціальна економіка*, 62, 64-77. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-06>.

In cites: Urchik, G. (2021). Theoretical and methodological aspects of population poverty measurement as an indicator of social policy efficiency. *Social Economics*, 62, 64-77. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-06>. (in Ukrainian)

Вступ. Соціально-економічні перетворення в епоху глобалізаційних змін породили такі соціально деструктивні явища як дитячу безпритульність, соціальне виключення, вимушену міграцію, деградацію інституту сім'ї. Особливо загрозливим соціальним явищем, яке породжує низку інших соціальних проблем, є бідність населення. Адже саме бідність населення є тим негативним «фоном», що змушує населення мігрувати в пошуках заробітку, зумовлює вилучення бідних та зубожілих верств населення з груп населення, які мають суспільно прийнятний рівень життя не

лише за рівнем доходу, але і за освітнім, культурним та іншими соціально значимими ознаками. На жаль, можна констатувати, що саме фактор матеріального добробуту є тим основоположним чинником, який визначає поширеність в суспільстві інших соціально деструктивних явищ і процесів. Бідність населення притаманна не лише для держав, які мають низький, але і середній рівень розвитку. Так, за розрахунками індексу багатомірної бідності для 101 держави, де проживає 5,7 млрд людей, бідністю охоплено 1,3 млрд людей, з яких 886 млн (дві третини) живуть у країнах із середнім рівнем розвитку та

440 млн (третина) – живуть у країнах із низьким рівнем розвитку.

Проблема бідності є особливо значущою для Української держави, яка обрала курс на розбудову соціально орієнтованої ринкової економіки. При цьому специфіка проблеми бідності в Україні полягає в тому, що значна частка бідних припадає на зайняте населення, яке, отримуючи трудові доходи, не здатне підтримувати суспільно прийнятний рівень матеріального добробуту. Проблема бідності в нашій державі загострюється територіальною близькістю національного та європейського ринків праці. Це розширює можливості порівняння рівня доходів на них, а відтак зумовлює незворотні міграційні втрати працездатного населення з України, що особливо є загрозливим в довготривалій перспективі. Попри очевидність проблеми бідності та її негативні соціальні наслідки, в Україні досі не сформовано дієвої системи подолання та попередження бідності в рамках національної соціальної політики (СП). Адже, бідність населення є одним із індикатором ефективності СП, необхідною передумовою підвищення якої є забезпечення об'єктивного вимірювання масштабів бідності. Це актуалізує необхідність дослідження існуючих підходів до виміру бідності за різними критеріями для обґрунтування їх об'єктивності та доцільності застосування в умовах занижених національних соціальних стандартів та інфляції.

Переважає більшість наявних наукових доробків зосереджуються на проблемах визначення та вимірювання бідності населення безвідносно до реалізації соціальної політики. З огляду на це, метою даної статті є систематизація, критичний аналіз та розвиток методологічних засад оцінювання ефективності СП на основі показників бідності (на прикладі України). Досягнення визначеної мети зумовило необхідність у вирішенні таких завдань: охарактеризувати понятійний апарат бідності як соціально деструктивного явища; узагальнити існуючі підходи та критерії до вимірювання бідності; дослідити та порівняти масштаби бідності за різними підходами та критеріями; обґрунтувати доцільність використання конкретних підходів та критеріїв до виміру бідності при оцінюванні ефективності національної соціальної політики. Об'єктом дослідження обрано бідність населення як індикатор ефективності соціальної політики. Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти забезпечення об'єктивності виміру бідності як індикатора ефективності соціальної політики.

Огляд літератури. Однією з перших фундаментальних праць, яка торкається проблеми бідності, є трактат А.Сміта «Про природу і причини багатства народів», де розгля-

дається вплив державної політики та соціальних стандартів на рівень бідності (Smith, 1776). Також у XVIII ст. соціальні аспекти бідності розглядав І. Бентам 2, 1781), який вважав, що основною функцією держави є рівноважна (спрямована на усунення різкого розриву в доходах різних прошарків населення за посередництвом податкових стягнень з багатих та перерозподілу їх у вигляді соціальних виплат на користь бідних). Даний напрям досліджень, що отримав назву теорії добробуту, в подальшому розвивав В. Парето (Парето, 1997), який заперечує обумовленість нерівності доходів їх неправильним розподілом у суспільстві, а фактором зниження бідності вважає оптимальне розміщення ресурсів. Наприкінці XIX ст. досліджували проблему бідності англійські вчені Ч. Бут та С. Раунтрі, які вихідну умову для визначення бідності вбачали у можливості індивіда задовольнити базові потреби (в їжі, одязі та житлі). Ч. Бут намагався встановити критерії для визначення бідності у вигляді рівня доходів, норм і стандартів для підтримання певного рівня працездатності і здоров'я. Ч. Бут заклав важливу ідею теорії бідності, сутність якої полягає у можливості її попередження (Booth, 1893). Французький мислитель П.Ж. Прудон запропонував виділяти так звану абсолютну та відносну бідність (Proudhon, 1846). Даний підхід до визначення форм бідності є найбільш поширеним та покладається в основу сучасних наукових пошуків.

Серед сучасних дослідників бідності варто відзначити доробок Е. Тоффлера та Х. Тоффлера, які аналізуючи бідність і багатство, дійшли висновку, що рівень забезпеченості населення визначається не лише наявністю грошей, але і соціальними, політичними та культурними складовими (Тоффлер & Тоффлер, 2008). Д. Хайн розглядав бідність у країнах, що розвиваються, і виділив п'ять основних причин бідності (експлуатація, слабкий характер бідних, природничі причини, конфлікти і «бідні» уряди) (7 1999). Крім того, автор розглядав зв'язок між соціальною ідеологією держави та заходами, які реалізуються для боротьби з бідністю.

Дж. Гобсон у своїх наукових дослідженнях вказує на вирішальній ролі економічної компоненти для її подолання, а причинами бідності вважає низький рівень зайнятості населення, недостатній рівень конкуренції та, як наслідок, недоспоживання і депресію (Hobson, 2004). Фактором зростання добробуту та подолання бідності автор називає розвиток технологій та прогресу, які сприяють максимальному задоволенню потреб. Також серед наукових публікацій з проблем бідності заслуговує на увагу моногра-

фія А. Банерджі, Е. Дуфло «Економіка бідності» (Банерджі & Дуфло, 2018), де відображено не лише зміст багатомірної бідності, її просторові прояви, але й механізми її подолання, які задіюються міжнародними організаціями та центрами боротьби з бідністю.

Помітний вклад у кількісний вимір межі бідності здійснили також Дж. Джоллифф та Е. Прид, які у своїй праці (Jolliffe & Prydz, 2016) здійснили спробу визначити межі бідності відповідно до національних норм бідності, виражених у загальних одиницях за методикою Світового банку (використовуються для оцінки рівня бідності з метою запобігання крайньої бідності в країнах з низьким рівнем доходів).

Грунтовні дослідження бідності саме серед працюючих здійснювали Арендт Д., Герман Є., які наголошують на важливості усунення нестабільних доходів як основної причини бідності працюючих (Ahrendt, 2014; Herman, 2014).

А. Сен у своїх наукових пошуках приділила значну увагу соціальним наслідкам бідності, зокрема, доводила, що бідність – це не просто брак грошей, це відсутність можливості певною мірою реалізувати свій людський потенціал (Sen, 1999). Разом з тим, ряд дослідників доводять, що бідність має багато соціальних наслідків для держави, що проявляються у нестабільній політичній ситуації або конфліктах. Зокрема, С. Моод та О. Йонссон (Mood & Jonsson, 2016) роблять висновок, що бідність чинить суттєвий негативний вплив на соціальне життя, а саме на стосунки з друзями та родичами, а матеріальна складова при цьому є менш значущою. Також ряд вчених наслідки бідності оцінюють з позицій економічного розвитку держави. А. Накабаші доводить наявність тісного зв'язку між рівнем економічного розвитку країни та бідністю, вказуючи на те, що крайні форми бідності є найбільш небезпечними (Nakabashi, 2018). Скаре М., Прзіклас Друзета Р. (Škare & Pržiklas, 2016) доводять взаємно обумовлюючий вплив економічного зростання та бідності, проте наголошують, що для подолання бідності лише економічного зростання недостатньо. Загалом, узагальнення наукових досліджень іноземних вчених з проблем бідності дає право стверджувати, що розкриття механізмів формування нерівності та подолання бідності є актуальним для більшості сучасних вчених та економістів світу, ряд яких за свої розробки у цій сфері отримали Нобелівські премії (Дж. Р. Хікс та К. Ерроу – за внесок до теорій рівноваги та добробуту; Г. Мюрдель та Ф. Хайек – за системне дослідження взаємозалежності економічних, соціальних процесів, а такої інституційних факторів; Е. Дітон – за аналіз проблем споживання, бідності та соціального забезпечення; А. Сен – за

внесок в економіку добробуту). Дослідження проблем бідності продовжує бути в центрі наукових досліджень і сучасних вчених та фахівців в сфері економіки, а також міжнародних інституцій. Зокрема, екс-головний економіст МВФ К. Рогофф, спираючись на власний професійний досвід, доводить негативний вплив частоті грошової допомоги бідним країнам з боку багатих держав на рівень бідності населення перших. Вчені Світового інституту дослідження розвитку економіки Університету ООН підраховали, що через економічне падіння по всьому світу у зв'язку з пандемією коронавірусу глобальний рівень бідності в деяких країнах може повернутися до показників 30-річної давності.

Серед вітчизняних вчених, дослідження яких присвячені проблемі бідності населення, особливо помітними є ті, які виконуються науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України. Зокрема, варто відзначити монографічні видання вчених вказаного інституту з проблем методології, методики та практики аналізу бідності, які опубліковані у 2008 та 2020 роках (Лібанова, 2008; Лібанова, 2020), де розглянуті як теоретичні, так і прикладні аспекти оцінювання масштабів бідності в Україні. Також окремий вектор наукових пошуків вчених Інституту демографії та соціальних досліджень спрямований на дослідження проблем бідності дітей в Україні (Бородчук & Черенько, 2021). Окрім того, проблема бідності населення в Україні перебуває в центрі наукових досліджень багатьох інших вітчизняних вчених, серед яких особливо помітними є наукові розробки В. Мандибури, О. Новікової, О. Чуприни, М. Огай, О. Мельниченко та ін.

Методологія дослідження. Досягнення визначеної мети обумовило застосування наступних методів дослідження: узагальнення та системного аналізу, що дозволили вивчити існуючий науковий доробок щодо визначення концептуальних основ визначення та вимірювання бідності, обґрунтуванні власного бачення щодо об'єктивності та доцільності застосування існуючих показників бідності для оцінювання ефективності соціальної політики; статистичного аналізу та метод порівняння – для збору та систематизації даних, оцінювання ефективності національної соціальної політики за показниками бідності; абстрактно-логічний – для формулювання висновків за результатами дослідження.

Наукова новизна даної роботи полягає в обґрунтуванні об'єктивності та доцільності застосування існуючих показників бідності як індикаторів ефективності соціальної політики в Україні з урахуванням особливостей встановлення національних соціальних стандартів та гарантій. За результатами аналі-

тичних досліджень щодо вимірювання бідності аргументовано тенденції зміни ефективності національної СП та пріоритетні напрями для підвищення її ефективності.

Основні результати. Для багатьох міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй та Світовий Банк, а також урядів держав питання зниження бідності є однією із першочергових цілей. Адже бідність, виступаючи протилежністю добробуту населення, є індикатором ефективності соціальної політики в державі.

Проблема бідності в тій чи іншій мірі зустрічається в кожній країні світу. Проте, в Україні загострення соціально-економічних викликів обумовило безпрецедентні перекося у соціальній структурі населення, масштабну бідність населення, крайнім виявом якої є соціальне виключення.

Поняття бідності є багатограним і включає в себе як економічні аспекти, так і соціальні та політичні (Hallerod & Larsson, 2008). Визначення критеріїв бідності є необхідною складовою всіх національних стратегій і програм зниження бідності, а відтак вирішального значення набувають офіційні трактування категорії «бідність». За визначенням Світового банку бідність – стан людини (частини населення), що характеризується низьким рівнем доходів і споживання, освіти, недостатнім харчуванням і погіршенням здоров'я, безсиллям перед обставинами, відсутністю права голосу, відчуттям незахищеності і страху. В ООН бідність трактують як обмеження у виборі і можливостях, порушення людської гідності, що на практиці означає: відсутність базового потенціалу для ефективної участі у житті суспільства; неможливість годувати та одягати сім'ю; неможливість навчання та лікування; відсутність землі для ведення натурального господарства або отримання доходу; відсутність достатнього заробітку. За підходом Ради Європи бідними людьми, родинами або групою людей вважаються ті, чиї ресурси (матеріальні, культурні та соціальні) настільки недостатні, що вони не забезпечують їм мінімально прийнятний спосіб життя населення в країнах, де вони проживають (Приходько, 2018). Згідно з Методикою комплексної оцінки бідності, яка діє в Україні бідність визначається як неможливість унаслідок нестачі ресурсів підтримувати спосіб життя, притаманний певному суспільству у конкретний період (Методика комплексної оцінки бідності, 2017). Таким чином, очевидним залишається той факт, що за усіма вище наведеними підходами бідність – це завжди мінімальний (недостатній) дохід, а також об-

межені можливостей приймати участь в суспільному житті.

Зважаючи на багатоаспектність поняття бідності, при її вимірюванні не можна спиратися на набір характеристик одного виду. В даному контексті в наукових дослідженнях досить чітко прослідковується вектор щодо доцільності дотримання багатовимірності при оцінюванні рівня бідності. Зокрема, прийнято виділяти два основні підходи до вимірювання бідності: 1) об'єктивний – базується на вимірі бідності на основі монетарних та немонетарних критеріїв бідності; 2) суб'єктивний – передбачає самооцінювання власного рівня життя населенням, що виявляється за результатами опитування. Бідність за об'єктивним підходом може вимірюватися за різними критеріями, серед яких до монетарних критеріїв відносять абсолютну, відносну та інші межі бідності, а до немонетарних критеріїв – сукупність дериваційних ознак, які вилучають особу з суспільно прийнятного способу життя (рис. 1).

Вимір бідності за абсолютною межею на основі законодавчо визначеного прожиткового мінімуму (ПМ) є чітким та зрозумілим. Однак, в дійсності, хоча ПМ в Україні є базовим соціальним стандартом, його рівень є суттєво заниженим та таким, що не відповідає задоволенню базових потреб. Це власне визнає і саме Міністерство соціальної політики України, адже паралельно із офіційним ПМ визначає так званий фактичний ПМ, який також береться за абсолютну межу бідності при визначенні її рівня. При цьому фактичний ПМ є суттєво вищим (табл. 1).

Зокрема, фактичний ПМ практично вдвічі перевищує його законодавчо визначений рівень. Показово, що відносний приріст фактичного ПМ у % до попереднього року перевищував приріст індексу споживчих цін, в той час як приріст офіційного ПМ протягом 2015-2018 рр. не відповідав навіть рівню інфляції.

Показово в даному відношенні виглядають результати порівняння показників бідності за абсолютною межею, в якості якої взято офіційний та фактичний ПМ (табл. 2).

Очевидно, що чисельність бідного та рівень бідності населення за офіційним ПМ абсолютно не відображає реалій, адже є наднизькими (в останні роки не перевищують відповідно 0,6 млн осіб та 2%). З огляду на це, застосовувати такі показники для оцінювання ефективності національної СП не можна, адже навіть для пересічного громадянина очевидним залишається факт не тільки не вирішеності, а подекуди і загострення проблем у сфері добробуту населення.

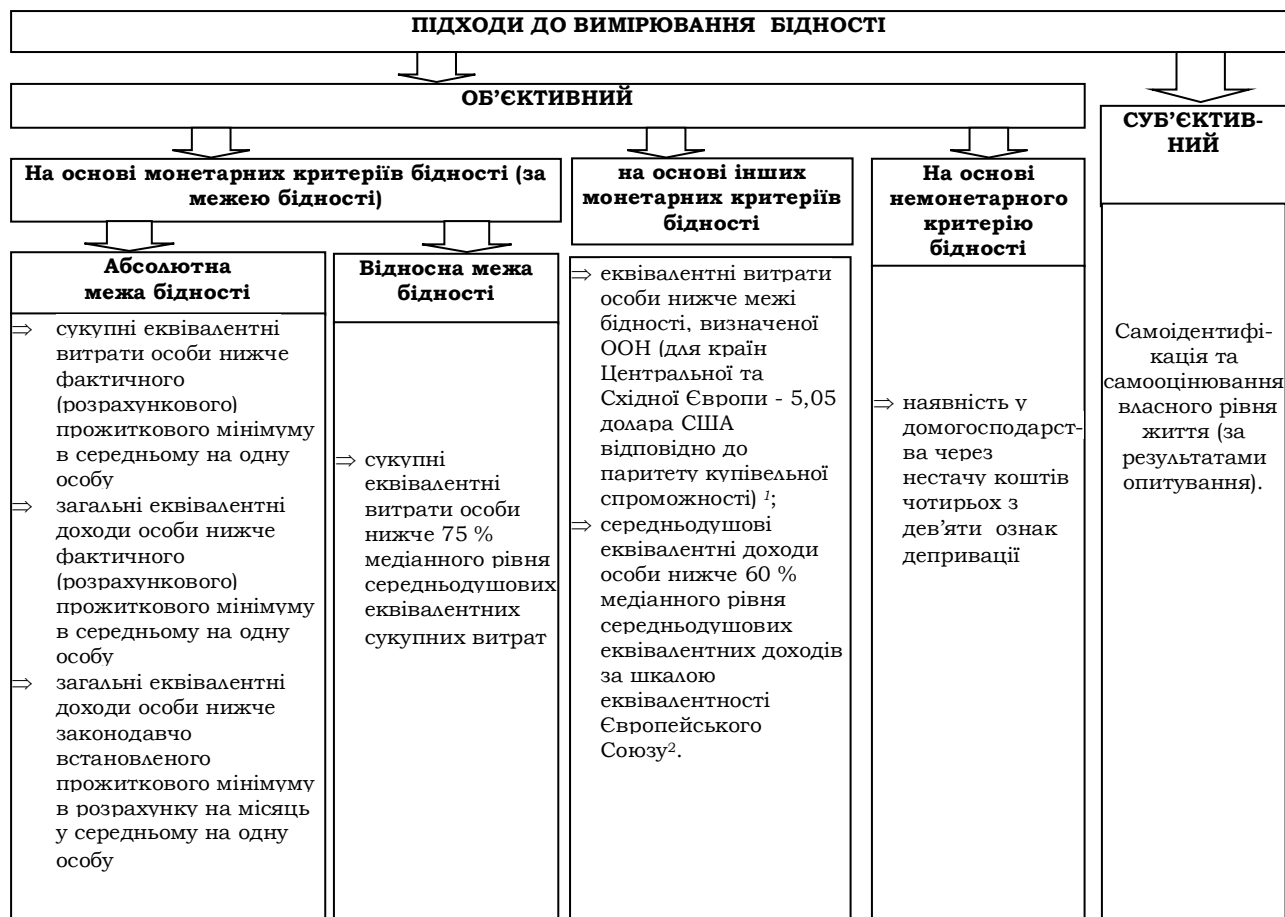

Рис. 1. Підходи та критерії до вимірювання бідності

Fig. 1. Approaches and criteria for measuring poverty

Примітки. 1. В основу розрахунків показників бідності за основними монетарними критеріями бідності, структурним критерієм та критерієм ООН покладено шкалу еквівалентності 1,0; 0,7; 0,7, за якою першому члену домогосподарства присвоюється коефіцієнт 1, а всім іншим – 0,7.

2. За шкалою еквівалентності ЄС використовується шкала еквівалентності 1,0; 0,5; 0,3, за якою першому члену домогосподарства віком 14 років і старше присвоюється коефіцієнт 1, іншим особам віком 14 років і старше – 0,5, а особам віком 0-13 років – 0,3.

Джерело: побудовано автором на основі Методики комплексної оцінки бідності¹

В той же час, показники бідності за доходами, розраховані за фактичним ПМ, є суттєво вищими та демонструють суттєве зниження масштабів бідності. Зокрема, чисельність бідного населення у 2020 р. складала 8,8 млн. осіб, в той час як у 2015 р. – 20,2 млн. осіб, аналогічно і рівень бідності становив відповідно 23,2% проти 51,9%. На перший погляд, якщо брати до уваги виключно кількісний аспект зміни відповідних показників, то варто було б констатувати про небувале підвищення ефективності національної СП. Однак, в дійсності масштабна бідність у 2015-2016 рр. була обумовлена високими темпами інфляції, що зумовили зниження реальних доходів та купівельної спроможності

населення. В той же час, коли макроекономічна ситуація стабілізувалася та рівень споживчих цін склав менше 5% за рік, то рівень бідності населення за доходами суттєво знизився. З огляду на це, не можна стверджувати, що зниження масштабів бідності за доходами за фактичним ПМ протягом 2015-2020 рр. обумовлено виключно зростанням ефективності СП, а є в певній мірі і об'єктивним наслідком змін в макроекономічній ситуації. Відтак, показники бідності за доходами за фактичним ПМ варто застосовувати для оцінювання ефективності СП лише в умовах відсутності різких макроекономічних коливань та помірної інфляції.

¹ Методика комплексної оцінки бідності : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України 18.05.2017 № 827/403/507/113/232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17#Text> (дата звернення: 02.11.2021).

Таблиця 1. Зміна фактичного та законодавчо визначеного прожиткового мінімуму як критерію для визначення рівня бідності в Україні
 Table 1. Changing the actual and legally deprived subsistence level as a criterion for determining the level of poverty in Ukraine

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Фактичний прожитковий мінімум на одну особу (за мінусом суми обов'язкових платежів), грн / місяць (за січень відповідного року)	1618	2676	3127	3587	3952	4335	4714
приріст, % до поп. року	-	65,4	16,9	14,7	10,2	9,7	8,7
% до прожиткового мінімуму	137,6	201,2	202,5	211,0	213,3	213,9	215,3
Прожитковий мінімум (загальний показник за січень відповідного року), грн/місяць	1176	1330	1544	1700	1853	2027	2189
приріст, % до поп. року	13,1	16,1	10,1	9,0	9,4	8,0	13,1
Приріст індексу споживчих цін, %	43,3	12,4	13,7	9,8	4,1	5,0	-

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства соціальної політики України¹

Показово та незмінно високим на цьому тлі виглядає рівень бідності розрахований за витратами за фактичним ПМ (протягом 2015-2020 рр. варіював в межах 41,3-58,6%). Таку різницю між рівнем бідності за фактичним ПМ, що розрахований за доходами та витратами, можна пояснити приростом фінансових активів населення – це частина доходу, яка не витрачається на споживання та відповідно до методики Держстату включає готівкові кошти, заощадження та позики (рис. 2).

Як свідчать дані, з 2017 р. в Україні прослідковується стійка тенденція до збільшення накопичених грошових коштів та заощаджень, а також погашених позик, які були сформовані в попередніх роках. Очевидно, що зростання фінансових активів населення є індикатором зниження бідності, а не її зростання.

Відтак, можна констатувати, що рівень бідності населення в Україні за витратами у 2017-2019 рр. є завищеним. Адже, демон-

струючи високу частку громадян, середньомісячна сума споживчих витрат яких є нижчою фактичного ПМ, даний показник не враховує суттєве зростання витрат домогосподарств, які не належать до споживчих витрат та представлені приростом фінансових активів. З огляду на це, частка бідних за витратами, яка у 2017-2020 рр. варіювала від 41,3 до 49,5%, відображаючи, на перший погляд, недостатність споживання, насправді не відображає дійсності, оскільки це відбувається на фоні позитивного приросту заощаджень, вкладень та погашення позик населення. Відтак, *рівень бідності за витратами за фактичним ПМ доцільно застосовувати для оцінювання ефективності СП лише за умови врахування змін у заощадженнях, грошових вкладах та боргових зобов'язаннях населення.* Це дасть системну «картину» структури витрат домогосподарств, а відтак – можливість більш зважено підійти до оцінювання бідності за витратами.

Таблиця 2. Показники бідності за абсолютною межею бідності, 2015-2020 рр.
 Table 2. Poverty rates below the absolute poverty line, 2015-2020

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р. (9 місяців)
Населення із середньодушовими еквівалентними загальними <u>доходами</u> у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму						
ман осіб	2,5	1,5	0,9	0,5	0,4	0,6
у % до загальної чисельності населення	6,4	3,8	2,4	1,3	1,1	1,6
Населення із середньодушовими еквівалентними загальними <u>доходами</u> у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму						
ман осіб	20,2	19,8	13,5	10,6	8,9	8,8
у % до загальної чисельності населення	51,9	51,1	34,9	27,6	23,1	23,2
Населення із середньодушовими еквівалентними загальними <u>витратами</u> у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму						
у % до загальної чисельності населення	58,3	58,6	47,3	43,2	41,3	49,5

Джерело: побудовано за даними Міністерства соціальної політики України²

¹ Фактичний розмір прожиткового мінімуму у 2015-2021 роках. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12286.html> (дата звернення: 02.11.2021).

² Звіт про виконання Стратегії подолання бідності за 2016-2020 роки Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20063.html> (дата звернення: 02.11.2021).

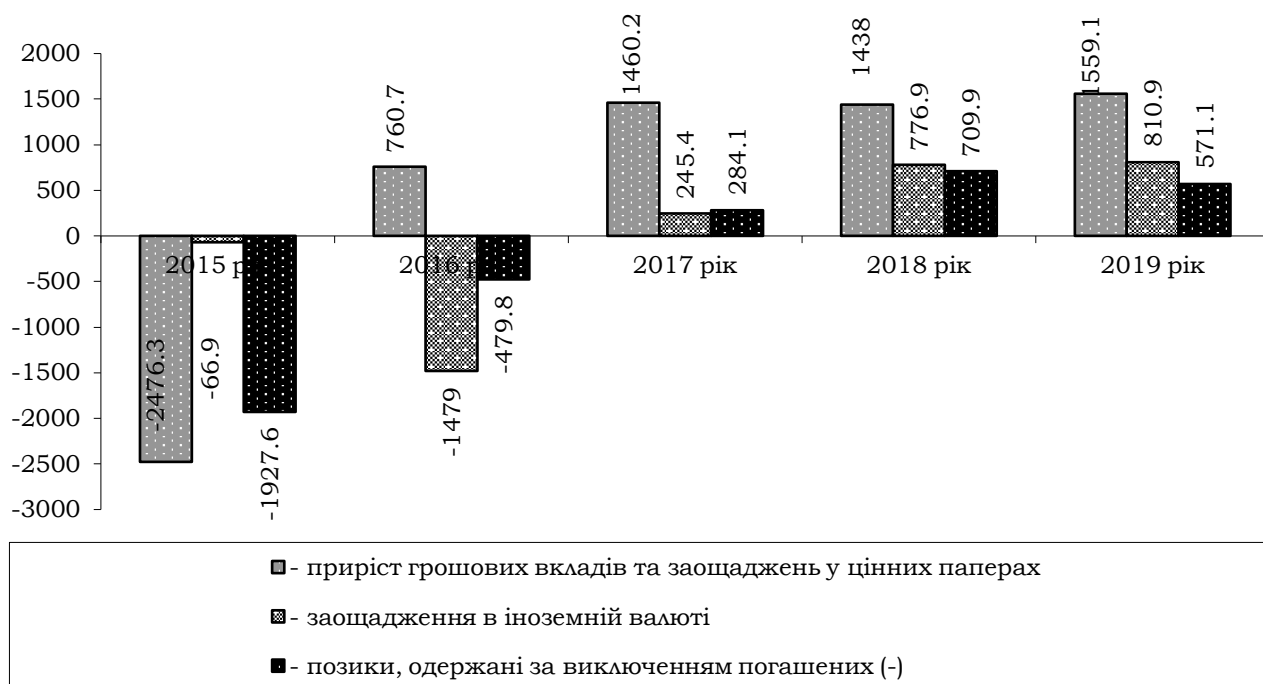

Рис. 2. Приріст фінансових активів населення як додатковий індикатор для оцінювання рівня бідності населення за витратами (за фактичним ПМ), 2015-2019 рр.

Fig. 2. Growth of financial assets of the population as an additional indicator for assessing the level of poverty of the population by costs (at the actual subsistence level), 2015-2019

Джерело: розраховано автором як відношення загальних витрат населення за відповідними статтями до середньорічної чисельності наявного населення за даними Державної служби статистики України¹

Аналіз рівня бідності за відносним критерієм (75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат) свідчить, що він суттєво не змінювався (протягом 2015-2019 рр. варіював в межах від 22,9 до 24,4%) та з 2017 р. набув тенденції до незначного

зростання (рис. 3).

Орієнтація виключно на кількісний аспект зміни в часі даного показника, на відміну від вище наведених показників бідності, свідчить про відносну незмінність ефективності національної СП.

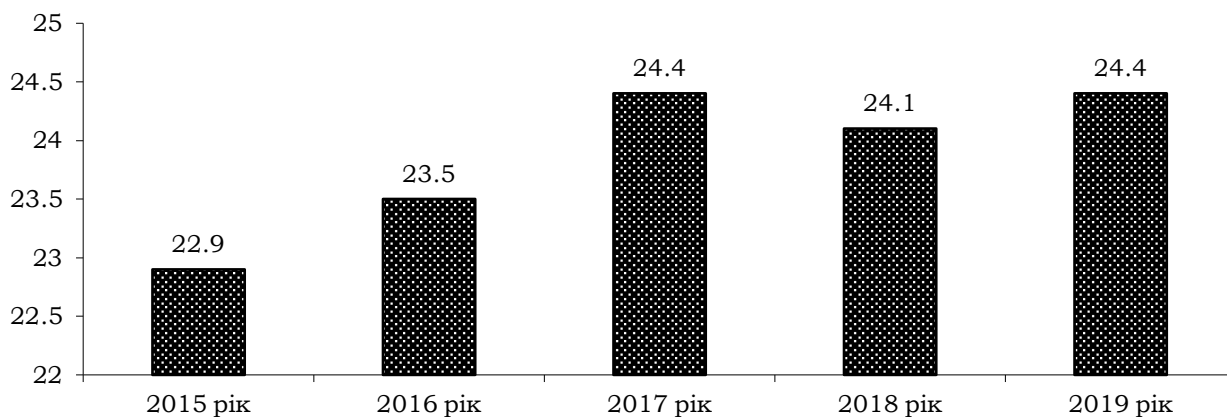

Рис. 3. Рівень бідності населення за відносною межею (сукупні еквівалентні витрати особи нижче 75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат), %

Fig. 3. Poverty level at the relative limit (total equivalent expenditures of a person below 75% of the median level of per capita equivalent total expenditures), %

Джерело: побудовано за даними Міністерства соціальної політики України²

¹ Статистичні дані (2015-2019). Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.11.2021).

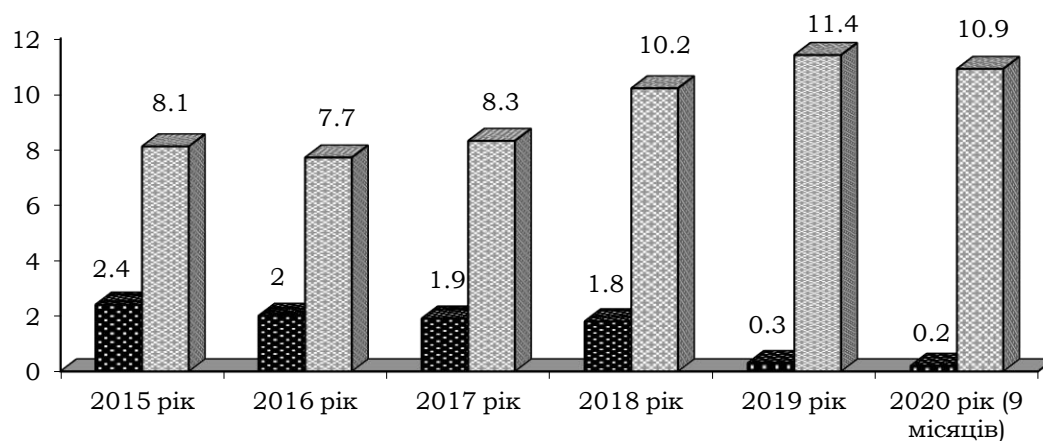
² Звіт про виконання Стратегії подолання бідності за 2016-2020 роки. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20063.html> (дата звернення: 02.11.2021).

Однак, в дійсності варто звернути увагу на методологічні особливості розрахунку рівня бідності за відносним критерієм. Адже орієнтація на 75% від медіанного (середнього) рівня доходів (витрат) населення означає, що навіть при подвоєнні доходів (витрат) всього населення рівень бідності не зміниться (завжди буде частка населення, доходи якої менші від середнього рівня). Тому, показник бідності за відносним критерієм скоріше відображає зміни у структурі розподілу доходів (витрат) за групами населення, а ніж рівень добробуту. Така ж позиція представлена і в дослідженні (Черенько та ін., 2020): «в останні два роки не відбулося зростання відносної бідності, що свідчить про поширення позитивних тенденцій на всі шари суспільства, ...загалом позитивні соціальні результати економічного зростання, оскільки не було посилення диференціації в нижній частині розподілу». З огляду на це, вважаємо, що *даний показник бідності варто використовувати для оцінювання ефективності СП лише як додатковий індикатор у поєднанні з показниками бідності за абсолютним критерієм.*

Дослідження показників бідності за іншими монетарними її критеріями (рис. 4) свідчить про їх суттєву відмінність від масштабів бідності, які визначені за відносною та абсолютною межею бідності. Якщо за фактичним ПМ рівень бідності у 2019 р. варіював від 23,1 до 41,3%, за відносним – становив 24,4%, то рівень бідності за методологією Світового банку – становив близько 11%, а за відносним критерієм (60% медіанного рівня

середньодушових еквівалентних доходів з використанням шкали еквівалентності ЄС) – лише 0,3%.

Тобто, за вище вказаними критеріями рівень бідності населення в Україні є показово низьким. Звернувшись до методики їх розрахунку, стає зрозумілим, що межа монетарної бідності за критерієм ООН визначається як гривневий еквівалент 5,05 долара США відповідно до паритету купівельної спроможності на одну особу на місяць. Очевидно, що межа бідності на рівні 5,05 долара в місяць навіть з урахуванням її корегування є наднизькою та відповідає рівню крайньої бідності, що межує з голодом. В той же час, межа монетарної бідності за відносним критерієм за шкалою еквівалентності ЄС, що визначається як 60% медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів, методологічно схожа до оцінювання бідності за відносною межею бідності, яка становить 75% від медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат, а відтак – в більшій мірі відображає розподіл доходів за групами населення, а ніж досягнутий рівень добробуту. При цьому в Україні рівень бідності визначений за даним монетарних підходом протягом 2015-2020 рр. варіював від 7,7 до 11,4%. Тобто, частка населення, середні доходи яких були нижчими від 60% медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів, дещо змінилася не на користь груп населення, які знаходяться в «низу» розподілу.

- Рівень бідності за абсолютним критерієм для порівняння з міжнародними показниками (за методологією Світового банку), %
- Рівень бідності за відносним критерієм (60 % медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів з використанням шкали еквівалентності Європейського Союзу), %

Рис. 4. Рівень бідності населення України за іншими монетарними критеріями бідності
 Fig. 4. Poverty level of the population of Ukraine according to other monetary poverty criteria
 Джерело: побудовано за даними Міністерства соціальної політики України¹

¹ Звіт про виконання Стратегії подолання бідності за 2016-2020 роки. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20063.html> (дата звернення: 02.11.2021).

Однак, варто пам'ятати, що навіть при суттєвому зростанні доходів усіх груп населення, завжди будуть групи, доходи яких є нижче середнього рівня. Відтак, питання доцільності застосування даних показників бідності для оцінювання ефективності національної СП викликає серйозні сумніви. Вважаємо, що *рівень бідності за межею монетарної бідності за критерієм ООН варто використовувати лише для вияву крайньої форми бідності, що межує з загрозою фізичного виживання та голоду, а рівень бідності за шкалою еквівалентності ЄС, що визначається як 60% медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів, - як додатковий індикатор у поєднанні з показниками бідності за іншими критеріями, який в більшій мірі потрібний для міжнародних порівнянь.*

Рівень бідності за немонетарним критерієм передбачає визначення частки населення, яке потерпає від чотирьох і більше з дев'яти ознак депривації за методологією Європейського Союзу¹. В Україні рівень бідності за даним критерієм визначається раз на два роки та у 2015, 2017 та 2019 р. складав відповідно 26,7%, 27,0% та 19,7%². Тобто, в Україні кожен четвертий-п'ятий громадянин потрапляє до депривованих груп за чотирима ознаками. Даний підхід до визначення рівня бідності як індикатора ефективності СП є досить дискусійним. З одного боку, відповідні показники бідності дають узагальнене уявлення про масштаби соціального виключення населення, а з іншого – не є точним, адже ґрунтується на припущенні, що чотири позбавлення в сукупності зумовляють (збільшують) ризик вилучення відповідних груп населення з соціально прийняттого способу життя. В дійсності ж, можлива й інша ситуація, за якої позбавлення лише за однією ознакою може призвести до повного виключення населення з суспільного життя, в той час як множинна депривація може так і не зумовити бідності населення (скажімо, якщо взяти позбавлення за такими матеріальними благами як автомобіль, мобільний телефон, тижневий відпочинок тощо). Попри це, все ж *показники бідності визначені на основі немонетарного підходу варто враховувати при оцінюванні ефективності СП, оскільки вони не залежать від політики держави щодо визначення монетарних критеріїв бідності, а також мають низький рівень суб'єктивності* (спрямовані не на виявлення позиції респондентів

щодо оцінювання власного рівня життя та доходів, а на констатацію ними можливостей дозволити собі окремі блага).

Таким чином, жоден із вище розглянутих критеріїв до визначення рівня бідності в рамках об'єктивного підходу не є в повній мірі об'єктивним та має ряд застережень щодо використання в якості індикатора ефективності СП.

В таких умовах в певній мірі альтернативним підходом до оцінювання ефективності СП на основі показників бідності є суб'єктивний, що передбачає опитування населення. За даними вибіркового опитувань домогосподарств щодо самооцінювання рівня власних доходів частка населення, яке віднесло себе до бідних протягом 2015-2019 рр., варіювала від 65,3 до 74,0% (рис. 5).

Безумовно, такий підхід до оцінювання рівня бідності, а відтак – ефективності СП можна піддати жорсткій критиці, аргументуючи це поширенням утриманських настроїв та завищених матеріальних вимог серед населення. Однак, й ігнорувати такі результати також не можна, адже вони відображають суспільні настрої, рівень соціальної напруги. З огляду на це, *для підвищення об'єктивності рівня бідності визначеного за суб'єктивним підходом як індикатора ефективності СП вважаємо за доцільне проводити його корегування на частку населення, яке відповідальність за власний матеріальний добробут покладає повністю або переважно на державу.* Отриманий таким чином скорегований рівень бідності протягом 2015-2019 рр. варіював в межах від 42,3 до 52,4%, що є індикатором досить низького рівня суспільної оцінки ефективності національної СП за самооцінкою власного добробуту. Узагальнення та критичний аналіз існуючих підходів до визначення рівня бідності населення в Україні (табл. 3) свідчить, що всі вони відображають різний рівень та динаміку ефективності національної СП, мають переваги, недоліки та застереження у застосуванні.

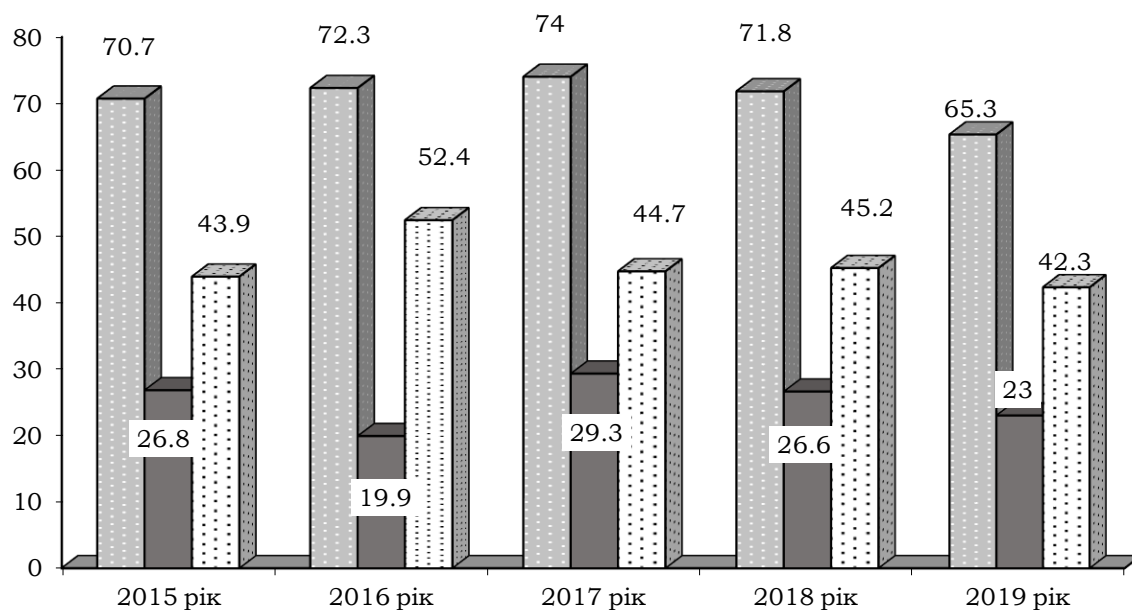
Висновки. Бідність населення як негативне соціальне явище характеризується не лише низьким рівнем матеріального добробуту, але породжує і ряд інших проблем (девіантна поведінка, зниження культурного та освітнього рівня населення, соціальне виключення). З огляду на це, бідність населення можна розглядати як один із індикаторів ефективності соціальної політи-

¹ Перелік визначених ознак депривації відповідно методології ЄС визначено в Методиці комплексного оцінювання бідності.

² Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у 2015, 2017 та 2019 році). Статистичний збірник. Державної служби статистики України : вебсайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2021).

ки. Для вимірювання рівня бідності застосовується два основних підходи – об'єктивний (передбачає вимір бідності на основі монетарних критеріїв та множини деприваційних позбавлень) та суб'єктивний

(базується на результатах опитування населення щодо оцінювання власного рівня життя). Безумовно, первинним до виміру бідності як індикатора ефективності СП має бути об'єктивний підхід.

- частка домогосподарств, які за самооцінкою відносять себе до бідних (рівень суб'єктивної бідності), %
- частка населення, яке при опитуванні відповідальність за власний матеріальний добробут поклало повністю або переважно на державу, %
- рівень суб'єктивної бідності скорегований на необґрунтовано завищені утриманські вимоги, %

Рис. 5. Рівень бідності в Україні за суб'єктивним підходом
Fig. 5. Poverty level in Ukraine according to a subjective approach

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними Державної служби статистики України¹

Всебічний аналіз показників бідності, визначених за різними методологічними підходами та критеріями, дав право дійти таких висновків:

– жоден із методологічних підходів до виміру бідності не є до кінця точним та об'єктивним, кожен з них має переваги, недоліки та застереження (умови) застосування для оцінювання ефективності СП;

– оцінювати ефективність національної СП не доцільно за рівнем бідності, який розраховано за абсолютною межею, в якості якої виступає законодавчо визначений ПМ (даний показник є критично заниженим та не відображає дійсності);

– вимірювання бідності за фактичним ПМ має вищий рівень об'єктивності, адже

орієнтоване на фактичну (ринкову) вартість споживчого кошика для задоволення основних проблем, однак його застосування має певні застереження щодо оцінювання ефективності СП: за критерієм доходу - варто застосовувати в умовах відсутності різких макроекономічних коливань та помірної інфляції; за витратами - варто застосовувати лише за умови врахування змін у заощадженнях, грошових вкладах та боргових зобов'язаннях населення;

– вимір бідності за відносною межею бідності (75% або 60% медіанного рівня витрат або доходів) варто застосовувати як додатковий індикатор ефективності СП поряд з показниками бідності, що визначені за фактичним ПМ (в більшій мірі орієнтований на

¹ Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у 2015, 2017 та 2019 році). Статистичний збірник. Державна служба статистики України : вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2021).

виявлення нерівномірності розподілу доходів / витрат за групами населення);

– рівень ефективності національної СП за рівнем бідності, що розрахований за методикою ООН (гривневий еквівалент 5,05 долара США відповідно до ПКС на одну особу на місяць) є показово високим, що обумовлено заниженням масштабів бідності (даний критерій варто застосовувати лише для вияву крайньої форми бідності, що межує з голодом);

– методологічний підхід до виміру бідності на основі немонетарного критерію (позбавлення за чотирма і більше ознаками депривації) варто використовувати для оці-

нювання ефективності СП, оскільки він не залежить від політики держави щодо визначення монетарних критеріїв бідності, а також має низький рівень суб'єктивності;

– суб'єктивний підхід до виміру бідності, а відтак – оцінювання ефективності СП доцільно використовувати лише як альтернативний для виявлення суспільних настроїв та соціальної напруги (при цьому для нівелювання утриманьких настроїв варто від частки бідного населення варто вилючити частку населення, яке відповідальність за власний матеріальний добробут покладає повністю або переважно на державу).

Таблиця 3. Особливості застосування існуючих методологічних підходів до визначення рівня бідності для оцінювання ефективності національної СП
Table 3. Features of the application of existing methodological approaches to determining the level of poverty to assess the effectiveness of national social policy

Критерій для визначення рівня бідності		Ефективність національної соціальної політики		Переваги	Недоліки	Доцільність для оцінювання ефективності СП
		загальний рівень	тенденції			
1		2	3	4	5	6
Об'єктивний підхід						
Абсолютна межа бідності	фактичний прожитковий мінімум (за доходами)	досить низький (бідний у 2015-2016 рр. - кожен другий; у 2019-2020 рр. - кожен четвертий)	різке зростання	орієнтація на «фактичну» вартість споживчого кошика	чутливість до інфляційних процесів; орієнтація тільки на офіційні доходи	варто застосовувати лише в умовах відсутності різких макроекономічних коливань та помірної інфляції
	фактичний прожитковий мінімум (за витратами)	дуже низький (у 2015-2016 рр. частка бідних понад 58%, у 2020 р. - бідним є практично кожен другий)	незначне зростання (при загальному низькому рівні ефективності СП)		не враховує динаміку заощаджень, вкладів та боргів населення; орієнтація тільки на офіційні доходи	варто застосовувати лише за умови врахування змін у заощадженнях, грошових вкладах та боргових зобов'язаннях населення
	законодавчо встановлений прожитковий мінімум	дуже високий	зростання	простота, очевидність застосування	занижений рівень прожиткового мінімуму	не доцільно
Відносна межа бідності (75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат)		досить низький (бідним протягом 2015-2019 рр. визнається кожен п'ятий-четвертий)	незначне зниження	орієнтація на середній «стандарт» суспільного добробуту	відображення в більшій мірі змін у структурі розподілу доходів (витрат) за групами населення, а ніж рівень добробуту	варто використовувати для лише як додатковий індикатор у поєднанні з показниками бідності за фактичним ПМ
Інші монетарні межі бідності	60 % медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів з використанням шкали еквівалентності ЄС	дуже високий (протягом 2015-2020 рр. частка бідних становила від 7,7 до 11,4%)	зростання	орієнтація на середній «стандарт» суспільного добробуту	відображення в більшій мірі змін у структурі розподілу доходів (витрат) за групами населення, а ніж рівень добробуту; можливість використання для порівняння з державами ЄС	варто використовувати додатковий індикатор у поєднанні з показниками бідності за іншими критеріями, який в більшій мірі потрібний для міжнародних порівнянь
	5,05 долара США відповідно до ПКС на одну особу на місяць	показово високий (протягом 2015-2019 рр. бідними визнавалися лише 0,2-2,4% населення)	зростання	методологія Світового банку	відповідає рівню крайньої бідності, що межує з голодом	варто використовувати лише для вияву крайньої форми бідності, що межує з загрозою фізичного виживання та голоду

Продовження таблиці 3 / Continuation of Table 3

1	2	3	4	5	6
Немонетарний критерій бідності (частка населення, яке потерпає від чотирьох і більше ознак депривації)	у 2015 та 2017 роках – низький (бідним визнається кожен четвертий-третій); у 2019 р. – задовільний рівень (бідним є кожен пятий)	відчутне зростання	відображає масштаби соціального виключення	не є точним, адже ґрунтується на припущенні, що чотири позбавлення в сукупності зумовлюють бідність населення	варто використовувати, оскільки вони не залежать від політики держави щодо визначення монетарних критеріїв бідності, а також мають низький рівень суб'єктивності
Суб'єктивний підхід					
Самооцінювання рівня власних доходів	дуже низький (бідними себе вважають від 65,3 до 74% населення)	незначне зростання	відображають суспільні настрої, результативно-сті СП уряду через призму власного добробуту	суб'єктивність; не враховує поширення утриманських настроїв та завищених матеріальних вимог серед населення	доцільно використовувати за умови коригування на частку населення, яке відповідальність за власний матеріальний добробут покладає повністю або переважно на державу

Відповідно до вище наведеної критеріальної бази, можна констатувати що ефективність національної СП в 2019-2020 рр. дещо зросла, проте все ще залишається в цілому досить низькою.

До перспектив подальших наукових

розвідок належить продовження моніторингу показників бідності населення в Україні, а також їх порівняння з державами ЄС для виявлення змін та відносної ефективності національної соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. 1776. URL: <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html> (дата звернення: 20.10.2021).
- Bentham J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. 1781. URL: <http://www.utilitarianism.com/jeremy-bentham/index.html> (дата звернення: 25.10.2021).
- Парето В. Компендиум по общей социологии. Антология мировой политической мысли (в 5 т.). М. 1997. Т. II. С.792.
- Booth C. Life and Labour of the People in London. Journal of the royal statistical society. 1893. URL: <https://www.jstor.org/stable/2979431> (дата звернення: 10.10.2021).
- Proudhon P.-J. Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère. 1846. URL: <http://surl.li/arrci> (дата звернення: 15.11.2021).
- Тоффлер Е., Тоффлер Х. Революционное богатство: Как оно будет создано и как оно изменит нашу жизнь / Пер. з англ. М. Султановой, Н. Цыркун. М. : АСТ. 2008. 569 с.
- Hine D., Montiel C. Poverty in developing nations: a cross-cultural attributional analysis. *European Journal of Social Psychology*. 1999. Vol. 7. P. 943–959
- Hobson J. Problems of Poverty. An Inquiry into the Industrial Condition of The Poor. *Blackmask*. 2004. Vol. 6. P. 366
- Банерджи А., Дуфло Е. Економіка бідності. Як звільнити світ від злиднів / пер. з англ. В. Плискіна. Київ : Наш формат, 2018. 312 с.
- Jolliffe D., Prydz E. B. Estimating international poverty lines from comparable national thresholds. *The Journal of Economic Inequality*. 2016 Vol. 14. Pp.185–198. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10888-016-9327-5>.
- Ahrendt D., Sándor E., Revello A., Jungblut J-M., Anderson R. In-work poverty in the EU. 2014. URL: <http://surl.li/arrly> (дата звернення: 20.10.2021).
- Herman E. Working Poverty in the European Union and its Main Determinants: an Empirical Analysis. *Engineering Economics*. 2014. Vol. 25(4). Pp. 427–436. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.ee.25.4.6339>.
- Sen A. Development as Freedom, 1999. New York: Alfred A. Knopf. 366 p.
- Mood C., Jonsson J. O. The Social Consequences of Poverty: An Empirical Test on Longitudinal Data. *Social Indicators Research*. 2016. Vol. 127. P. 633–652. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0983-9>.
- Nakabashi L. Poverty and economic development: Evidence for the Brazilian states. *Economía*. 2018. Vol. 19. P. 445-458. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econ.2018.11.002>.
- Škare M., Pržiklas Družeta R. Poverty and economic growth: a review. 2016. DOI: <https://doi.org/10.3846/20294913.2015.11259>.
- Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія. Київ : КНЕУ. 2008. 330 с.
- Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу / Е. М. Лібанова; Нац.

академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань : Видавець «Сочінський М.М.», 2020. 456 с.

19. Бородчук Н., Черенько А. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні. Київ. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні; Інститут демографії та Соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/14771/file> (дата звернення: 16.11.2021).

20. Hallerod B., Larsson D. Poverty Welfare problems and social exclusion. *International journal of social welfare*. 2008. Vol. 17. Pp. 15–25.

21. Приходько І. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття бідності. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). С. 528–532.

22. Черенько А. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Васильєв О. А., Когатько Ю. А. та ін. Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України. Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ. 2020. URL: https://idss.org.ua/arhiv/poverty_forecast.pdf (дата звернення: 10.11.2021).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2021 р.

Стаття рекомендована до друку 17.12.2021 р.

Galina Urchik, PhD (Economics), Associate Professor, National University of Water Management and Environmental Engineering, 11, Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine
g.m.urchik@nuwm.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1013-6940>

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF POPULATION POVERTY MEASUREMENT AS AN INDICATOR OF SOCIAL POLICY EFFICIENCY

Abstract. Exacerbation of socio-economic challenges necessitates the assessment of the effectiveness of the social policy, and one of the indicators of which is the level of poverty. This highlights the feasibility of comparing existing methodological approaches to measuring poverty, substantiating their objectivity and the feasibility of using it to assess the effectiveness of the national social policy. The results of the study revealed the diversity of existing approaches to the definition of 'poverty', which combines economic, social, and political aspects; the existing approaches and criteria for determining poverty are summarized. The paper specifies the methodological features of assessing the scale of poverty within an objective approach to 1) monetary criteria (absolute and relative poverty line, other monetary limits in accordance with the methodology of the World Bank and the EU), 2) non-monetary poverty line (based on identifying multiple derivations deprivation). The author's position is that the assessment of the extent of poverty should also be carried out within the framework of a subjective approach, which involves self-identification and self-assessment of their own standard of living (according to the survey).

The analytical study of trends and scales of poverty according to all methodological approaches and criteria for its definition is carried out. The novelty of this study is to identify trends and the overall level of effectiveness of national social policy in terms of all indicators of poverty. According to the results of comparative analysis of poverty indicators, the author's position on the objectivity of their reflection of the level of effectiveness of national policy is substantiated, the advantages, disadvantages, expediency and reservations on the application of existing methodological approaches to determining poverty to assess the effectiveness of the social policy.

Keywords: **Poverty, Poverty Line, Social Policy, Social Policy Efficiency, Poverty Level, Social Exclusion, Deprivation.**

JEL Classification: I3; I32; I39.

REFERENCES

1. Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Retrieved from <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>.
2. Bentham, J. (1781). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Retrieved from <http://www.utilitarianism.com/jeremy-bentham/index.html>.
3. Pareto, V. (1997). *Compendium in General Sociology. Anthology of world political thought*. Moscow. Vols. 1. (in Russian)
4. Booth, C. (1893). Life and Labour of the People in London. *Journal of the royal statistical society*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2979431>.
5. Proudhon, P.-J. (1846). *Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère*. Retrieved

from <http://surl.li/arrci>.

6. Toffler, E., & Toffler, H. (2008). *Revolutionary wealth: How it will be created and how it will change our lives?* (M. Sultanovoi, N. Tsyrukun, Trans). Moscow: AST. (in Russian)
7. Hine, D., & Montiel, C. (1999). Poverty in developing nations: a cross-cultural attributional analysis. *European Journal of Social Psychology*, 7, 943–959.
8. Hobson, J. (2004). *Problems of Poverty. An Inquiry into the Industrial Condition of The Poor. Blackmask*, 6, 366-372.
9. Banerdzhi, A., & Duflo, E. (2018). *Poverty economy. How to free the world from poverty* (V. Plyskina, Trans). Kyiv: Our format. pp. 312-320.
10. Jolliffe, D., & Prydz, E. B. (2016). Estimating international poverty lines from comparable national thresholds. *The Journal of Economic Inequality*, 14, 185-198. doi: <https://doi.org/10.1007/s10888-016-9327-5>.
11. Ahrendt, D., Sándor, E., Revello, A., Jungblut, J-M., & Anderson, R. (2014) In-work poverty in the EU. Retrieved from <http://surl.li/arryl>.
12. Herman, E. (2014). Working Poverty in the European Union and its Main Determinants: an Empirical Analysis. *Engineering Economics*, 25(4), 427-436. doi: <https://doi.org/10.5755/j01.ee.25.4.6339>.
13. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Alfred A. Knopf. 366 p.
14. Mood, C., & Jonsson, J. O. (2016) The Social Consequences of Poverty: An Empirical Test on Longitudinal Data. *Social Indicators Research*, 127, 633-652. doi: <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0983-9>.
15. Nakabashi, L. (2018). Poverty and economic development: Evidence for the Brazilian states. *Economía*, 19, 445-458. doi: <https://doi.org/10.1016/j.econ.2018.11.002>.
16. Škare, M., & Pržíklas Družeta, R. (2016). *Poverty and economic growth: a review*. doi: <https://doi.org/10.3846/20294913.2015.11259>.
17. Libanova, E. M. (2008). *Poverty of the population of Ukraine: methodology, methods and practice of analysis*: monograph. Libanova E. (Ed.). Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
18. Libanova, E. (Ed.). (2020). *Poverty of the population of Ukraine: methodology, methods and practice of analysis*. Ptoukha Institute for demography and social studies of the National academy of sciences of Ukraine. Uman: Publisher Sochinskyi M.M. (in Ukrainian)
19. Borodchuk, N., & Cherenko, L. (2021). *Poverty and unequal opportunities for children in Ukraine*. Kyiv. United Nations Children's Fund (UNICEF) in Ukraine. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/media/14771/file> [in Ukrainian].
20. Hallerod, B., & Larsson, D. (2008). Welfare problems and social exclusion. *International journal of social welfare*, 17, 15-25.
21. Prykhodko, I. V. (2018). Theoretical and methodological approaches to defining poverty. *Young scientist*, 1(1), 528-532.
22. Cherenko, L. M., Polyakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. G., Vasylyev, O. A., Kogatko, Yu. L. et al. (2020). The impact of the coronavirus crisis on poverty: the first consequences for Ukraine. Ptoukha Institute for demography and social studies of the National academy of sciences of Ukraine. Electronic edition. Kyiv. Retrieved from https://idss.org.ua/arhiv/poverty_forecast.pdf. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 20.11.2021.

The article is recommended for printing 17.12.2021.